

№ 37 (2025) С. 55–62
National Academy of Fine Arts and Architecture
Collection of Scholarly Works
«Ukrainian Academy of Art»
ISSN 2411–3034
Website: <http://naoma-science.kiev.ua>

УДК 727:373

ORCID ID: 0000-0002-1191-9851

DOI <https://doi.org/10.32782/2411-3034-2025-37-7>

Анна Наконечна

*аспірантка кафедри теорії, історії архітектури та синтезу мистецтв
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури
Anna.Nakonechna@naoma.edu.ua*

*Науковий керівник — А. Давидов, кандидат архітектури, доцент
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури*

ТИПОЛОГІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ШКІЛЬНИХ ПАНСІОНІВ

Анотація. *Мета статті* — розробити та обґрунтувати типологію функціонально-планувальної організації шкільних пансіонів у контексті актуальних викликів освітньої системи України. **Методи дослідження.** У дослідженні використано методи типологічного аналізу, компаративного аналізу проєктів і реалізованих об'єктів в Україні та за кордоном, метод морфологічного узагальнення, системний підхід до класифікації архітектурно-планувальних рішень, графічне моделювання. **Результати.** У межах дослідження проведено аналіз об'єкта на п'яти рівнях: як суб'єкта системи шкільних закладів, як елемента шкільного комплексу, як елемента містобудівної структури, як системи функціональних зон та на рівні планувальної організації. **Висновки.** Представлена типологія та новітні пропозиції архітектурно-планувальних рішень дає змогу системно структурувати проєктні рішення шкільних пансіонів та є інструментом для подальших досліджень об'ємно-просторової організації і практичного впровадження сучасних форматів проживання школярів. **Ключові слова:** шкільний пансіон, пансіон у закладі освіти, пансіон, загальноосвітній комплекс з пансіоном, школа, функціонально-планувальна організація, типологія, гуртожиток, проживання школярів, тимчасове проживання, житло.

TIPOLOGY OF FUNCTIONAL AND SPATIAL ORGANIZATION OF SCHOOL BOARDING FACILITIES

Anna Nakonechna

*PhD Student at the Department of Theory, History of Architecture and Synthesis of Art
National Academy of Fine Arts and Architecture
Anna.Nakonechna@naoma.edu.ua*

*Academic Supervisor — A. Davydov, PhD in Architecture, Associate Professor
National Academy of Fine Arts and Architecture*

Abstract. *The purpose of the article is to develop and substantiate a typology of the functional and spatial organization of school boarding facilities in the context of current challenges facing Ukraine's educational system. Methods.* The study employs typological analysis, comparative analysis of both design projects and built facilities in Ukraine and abroad, the method of morphological generalization, a systemic approach to the classification of architectural and planning solutions, and graphic modeling. **Results.** The study analyzes the object on five levels: as a component of the school system, as an element of a school complex, as a part of the urban structure, as a system of functional zones, and at the level of spatial planning organization. **Conclusions.** The proposed typology and innovative architectural and planning solutions provide a systematic framework for structuring the design of school boarding facilities and serve as a tool for further research into their spatial organization and for the practical implementation of modern student accommodation formats. **Key words:** school boarding facility, boarding within an educational institution, boarding house, general education complex with boarding, school, functional and spatial organization, typology, dormitory, student accommodation, temporary residence, housing.

Постановка проблеми. Сучасний стан освітньої системи України супроводжується низкою викликів, які безпосередньо впливають на архітектурно-просторову організацію навчального середовища. Насамперед йдеться про укрупнення шкільної мережі, необхідність інтеграції дітей внутрішньо переміщених осіб, зростаючий попит на спеціалізовану освіту (військові, мистецькі, спортивні ліцеї), інтернаціоналізація освітнього простору, а також потреба в дотриманні норм інклюзії, безпеки та енергоефективності.

На тлі таких трансформацій актуалізується потреба розробки нової типології шкільних пансіонів у зв'язку зі змінами нормативних державних документів, зокрема з прийняттям Закону України «Про повну загальну середню освіту» від 16 січня 2020 року № 463-IX [1], Постанови Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2021 року № 1131 «Про затвердження Порядку проживання та утримання учнів у пансіонах закладів освіти» [2] та внесення змін до ДБН В.2.2-3:2018 «Будинки і споруди. Заклади освіти» (Зміна №1) [3].

Нинішні будівлі інтернатів та гуртожитків мусять змінити свою архітектурно-планувальну структуру, а нові місця для мешкання школярів мають бути побудовані за новими нормами та функціонально-планувальною організацією. Такими об'єктами мусять стати шкільні пансіони, які виконують функцію житла для учнів, що не мають змоги щоденно відвідувати школу через віддаленість або інші обставини.

Незважаючи на стрімке оновлення освітніх підходів, у нормативній базі та проектній практиці на сьогодні відсутня типологія функціонально-планувальної організації шкільних пансіонів, яка б була адаптована до нових потреб та моделей організації навчального процесу і проживання. Тому архітектори змушені покладатися на досвід проектування інтернатних установ радянського зразка або типові гуртожитки, що не відповідають сучасним соціальним, психологічним і функціональним запитам.

Вирішити цю проблему можна, впровадивши системну типологічну модель пансіонів, яка ґрунтується на аналізі просторової організації, чітких класифікаційних ознаках та логічних зв'язках між ключовими характеристиками — такими як кількість мешканців, тип житлового блоку, рівень автономності та формат інтеграції зі шкільним середовищем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Доктор архітектури, професор В. Куцевич у науковій праці «Архітектура громадських будівель і споруд в Україні на початку ХХІ ст.» [4]

аналізує сучасні напрями розвитку архітектурної типології громадських будівель в умовах нових соціально-економічних реалій України. Він акцентує увагу на необхідності забезпечення комфортності, доступності, надійності та стійкості в архітектурно-планувальній організації таких споруд.

У статті «Архітектурна типологія громадських будинків і споруд. Сучасні тенденції розвитку» [5] В. Куцевич досліджує сучасні напрямки формування громадських будівель, організацію їхньої архітектурної типології та нормативного забезпечення. Науковець підкреслює важливість адаптації архітектурних рішень до сучасних потреб суспільства, враховуючи функціональні та естетичні аспекти.

У монографії «Архітектура шкільних будівель. Принципи удосконалення з урахуванням енергозощаджування» автори В. Проскураков та Л. Шулдан [6] досліджують питання енергоефективності в архітектурі шкільних будівель, підкреслюючи важливість впровадження енергозощаджувальних заходів під час проектування та реконструкції навчальних закладів, що безпосередньо впливає на комфортність й економічність експлуатації будівель.

Таким чином, аналіз попередніх досліджень свідчить про важливість комплексного підходу до вивчення архітектурної типології громадських будівель, зокрема шкільних пансіонів. Врахування функціональних, естетичних та енергоефективних аспектів є ключовим для створення комфортного та сучасного освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Типологія функціонально-планувальної організації шкільних пансіонів формується як багаторівнева система. У межах дослідження об'єкт аналізується на п'яти рівнях: як суб'єкт системи шкільних закладів, як елемент шкільного комплексу, як елемент містобудівної структури, як система функціональних зон, а також на рівні внутрішньої планувальної організації.

Запропонована нами структура є результатом послідовної роботи над темою, йдеться про аналіз вітчизняного та міжнародного досвідів, що детально висвітлений у попередніх публікаціях авторки [7; 8]. Результатом першого рівня аналізу стала класифікація шкільних комплексів із пансіоном, що представлена у статті «Класифікація шкільних комплексів із пансіонами: структура та особливості» [8], і є основою для подальшої деталізації структури самого пансіону.

На другому рівні аналізу було розроблено та запропоновано узагальнену класифікацію

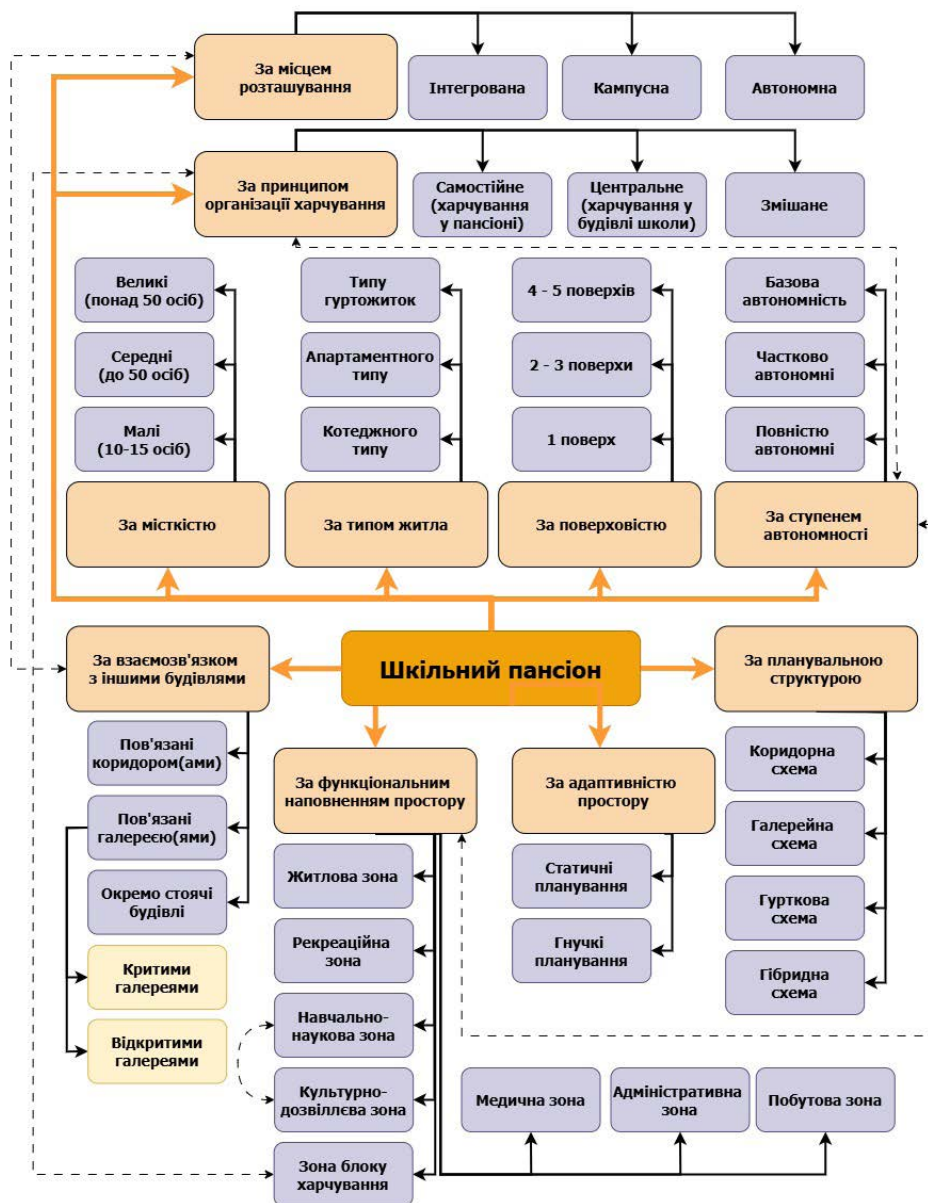
шкільних пансіонів (іл. 1), завдяки якій систематизовано базові параметри: місце розташування, ступінь автономності, щільність проживання, тип житлового середовища, принципи харчування, планувальні рішення тощо. Класифікація шкільних пансіонів продовжує логіку аналізу першого рівня та зосереджується тільки на пансіонах як окремих функціонально-просторових об'єктах.

Серед основних характеристик, що формують класифікацію шкільних пансіонів, виділено такі категорії, як місце розташування об'єкта (інтегрований у школу, кампусний чи автономний формат), ступінь автономності (від базової до повної), щільність проживання, тип житлового середовища (гуртожиткового,

апартаментного чи котеджного типу), принцип організації харчування (централізований, самостійний або змішаний), поверховість, характер функціонального наповнення і тип внутрішньої планувальної організації.

Деякі із вказаних характеристик, зокрема просторове розміщення пансіону щодо школи, структура його функціонального наповнення та внутрішня організація житлових блоків, детальніше розглянуті на наступних рівнях аналізу. Це зумовлене логікою поступового заглиблення – від загальних параметрів до специфіки внутрішнього простору, відповідно до принципів архітектурного проектування.

Третій рівень аналізу: шкільні пансіони розглядають як елементи містобудівної структури.

Іл. 1. Класифікація шкільного пансіону. [Схема авторки]

В результаті виділені три основні моделі взаєморозміщення пансіону як елемента шкільного комплексу і як автономного об'єкта (іл. 2):

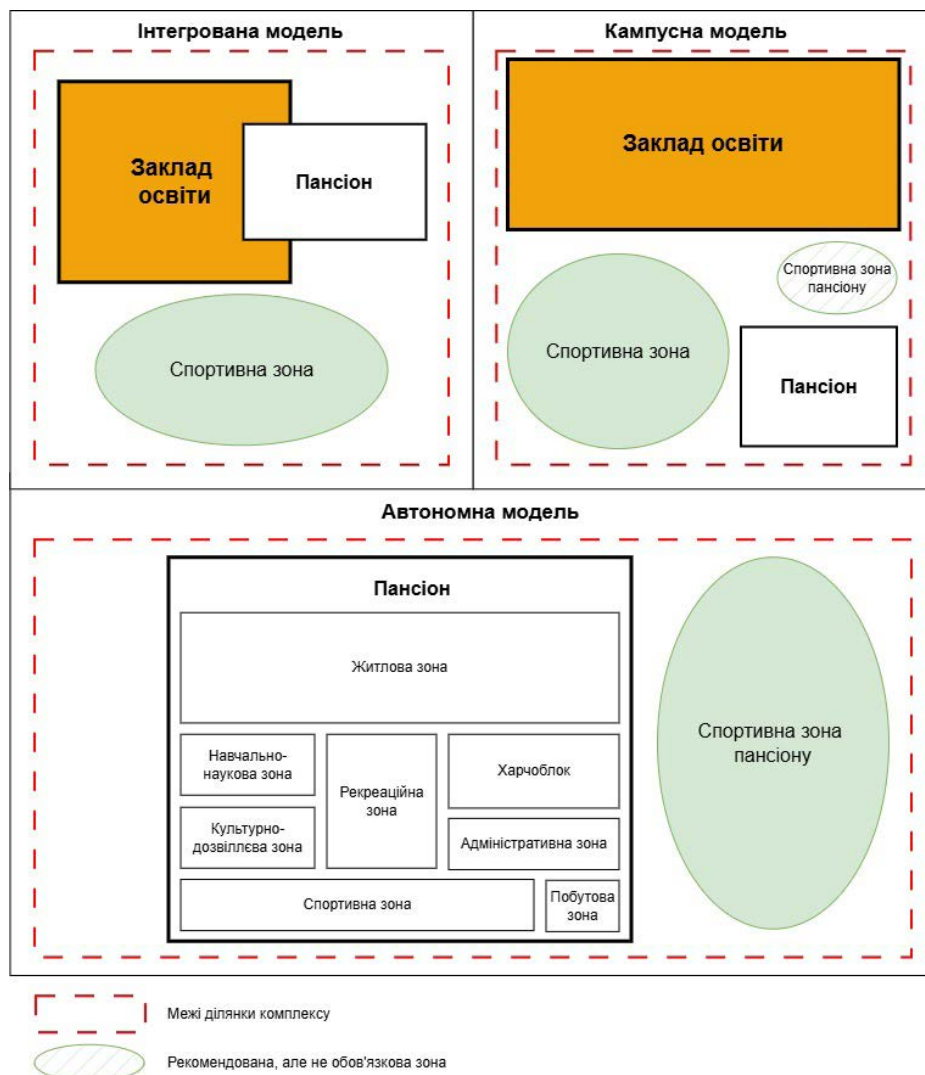
— *інтегрована модель*: пансіон формально або фізично об'єднаний зі школою в одну будівлю або через перехід; усі ключові функції (харчування, медобслуговування, спорт тощо) винесено в школу; така модель дає змогу мінімізувати дублювання функцій і зменшити витрати на обслуговування;

— *кампусна модель*: школа і пансіон — це окремі будівлі, розташовані на одній ділянці; частина функцій, наприклад, спортивна інфраструктура чи харчоблок, можуть бути спільними або дублюватися; перевагою є гнучкість і можливість незалежної експлуатації об'єктів на одній ділянці;

— *автономна модель*: пансіон функціонує як самостійна структура, що передбачає наявність

усього спектру необхідних функцій — житла, навчання, дозвілля, харчування, медичної допомоги тощо; така модель застосовується в умовах, коли школа і пансіон територіально розмежовані, або ж пансіон має обслуговувати учнів із різних навчальних закладів.

Головна відмінність між моделями полягає у ступені автономності: в інтегрованій моделі пансіон не має власної інфраструктури і користується ресурсами школи; у кампусній — пансіон і школа функціонують паралельно, маючи частково спільні сервіси; в автономній — пансіон повністю самодостатній, з власними навчальними, медичними, побутовими та дозвіллевими приміщеннями. Ці сценарії демонструють різні рівні інтеграції функцій, а також рівень автономності пансіону щодо закладу освіти і можуть комбінуватися відповідно до завдань проектування.

Іл. 2. Моделі інтеграції навчальних та житлових функцій школи і пансіону. [Схема авторки]

Четвертий рівень аналізу проведено для визначення функціональних зон, необхідних для функціонування шкільних пансіонів (іл. 3). Функціональне зонування шкільного пансіону, представлене на схемі, розкриває структурну логіку просторової організації, де основною функцією є житлова зона, довкола якої згруповані інші функціональні зони.

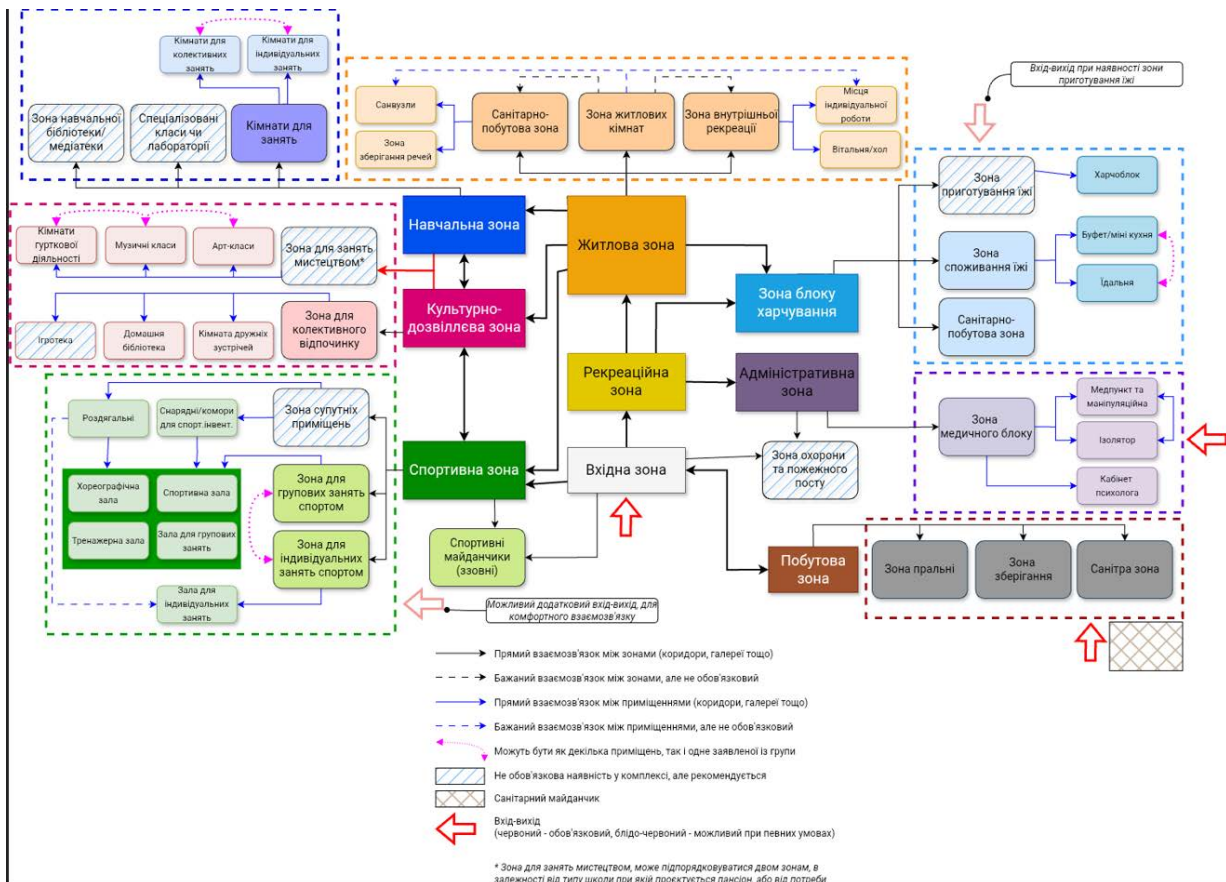
Житлова зона забезпечує не лише розміщення дітей, але й створення середовища щоденного побуту та неформальної взаємодії, тому безпосередньо пов'язана з санітарно-побутовим блоком, зоною внутрішньої рекреації, вітальнею та місцями для індивідуальної роботи. Просторово цей блок також охоплює кімнати, санвузли, зони зберігання речей і локальні приміщення для дозвілля.

Безпосередньо поруч із житловим блоком розташована рекреаційна зона, яка відіграє роль буфера між житловим середовищем та іншими активними функціональними кластерами. Через неї здійснюється зв'язок із навчальною, культурно-дозвіллевою, спортивною та адміністративною зонами. Завдяки цьому формуються зручні сценарії пересування дітей упродовж

добі, зокрема, в режимі проживання на повному пансіоні.

Навчальна зона структурована за принципом зонування бібліотечно-інформаційного простору, спеціалізованих класів і лабораторій, а також приміщень для колективних та індивідуальних занять. Вона безпосередньо пов'язана з культурно-дозвіллевим блоком, що складається з ігрових, домашньої бібліотеки, кімнат для зустрічей, музичних класів та артпросторів, які, за потреби, можуть мати спільне або змінне функціональне призначення (наприклад, зона для гурткової діяльності).

Спортивна зона розгортається у двох напрямках – внутрішньому (зали, роздягальні, тренажерні зони, супутні приміщення) та зовнішньому (спортивні майданчики на відкритому повітрі). У внутрішній структурі спортивної частини передбачено виокремлення зон для групових та індивідуальних занять, а також хореографічного чи спеціалізованого простору. Просторовий зв'язок із житловим та рекреаційним кластерами забезпечує комфортну логістику під час повсякденного користування.

Іл. 3. Схема функціонального зонування шкільного пансіону. [Схема авторки]

Зона харчування представлена трирівневою структурою, яка може бути реалізована залежно від обраного ступеня автономності: зона приготування їжі (харчоблок, буфетні кухні), зона споживання (їдальня), а також пов'язана із нею санітарно-побутова зона. Залежно від моделі організації пансіону, ці блоки можуть бути інтегровані в загальний харчоблок на території школи або ж реалізовані як окремі одиниці безпосередньо у межах пансіону. Передбачена можливість входу/виходу за наявності кухонного блоку, що дає змогу забезпечити логістику харчування та постачання.

Медичний блок, структурований у межах функціональної зони охорони здоров'я, передбачає наявність медпункту або маніпуляційної, ізолятора і кабінету психолога. Його близькість до рекреаційного та адміністративного блоків забезпечує зручність моніторингу стану дітей та реагування у разі потреби. Поруч або в окремому кластері формується адміністративна зона, яка координує роботу персоналу та життєдіяльність пансіону загалом.

Побутова зона містить зони зберігання, прання та санітарні приміщення, які можуть бути окремими або частково інтегрованими з житловим кластером. Її розміщення забезпечує зручність у повсякденному користуванні та обслуговуванні, а також дає змогу зонувати обслуговуючі потоки.

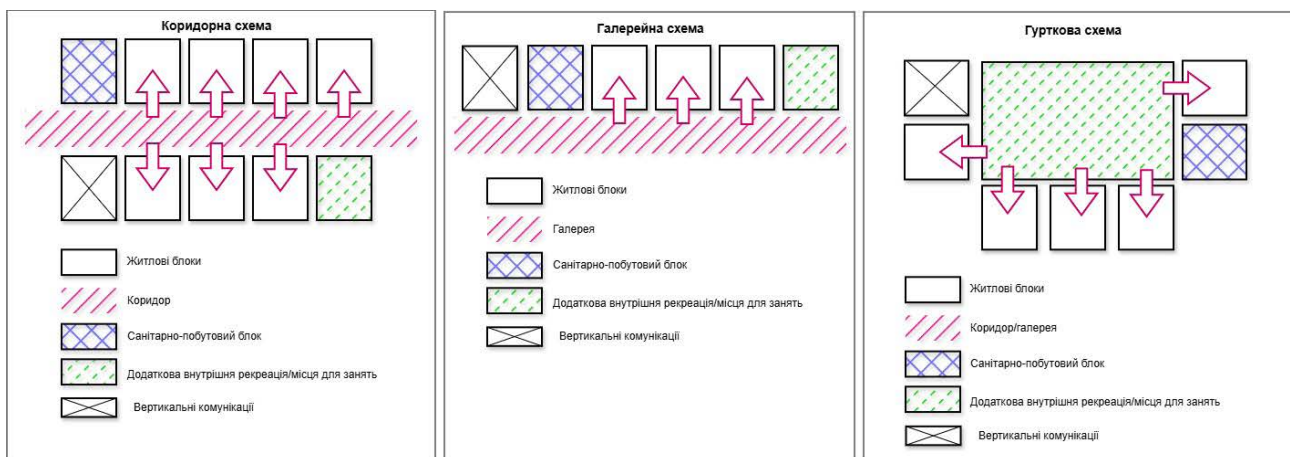
Врахування принципів інклюзивності є обов'язковим для планування житлових і загальних зон пансіонів. Важливо передбачити безбар'єрні маршрути пересування, універсальний дизайн кімнат і санітарно-побутових блоків, а також приміщення для індивідуальної підтримки учнів із особливими освітніми потребами.

У підсумку, схема функціонального зонування не лише демонструє повноту набору функцій шкільного пансіону, але й дає змогу гнучко адаптувати проєктне рішення відповідно до обраної архітектурної моделі, режиму перебування учнів, рівня автономності та містобудівного контексту.

На п'ятому рівні представлено планувальні рішення житлових блоків, що демонструють варіанти архітектурно-планувальної організації – коридорну, галерейну та гурткову структури (іл. 4). Це допомагає простежити різні підходи до планування внутрішніх просторів пансіону та їхніх взаємозв'язків.

Коридорна схема була найпоширенішим варіантом у гуртожитках та інтернатах завдяки своїй економічності. Вона передбачає центральний коридор, з обох боків якого розміщені житлові блоки. Основною перевагою такої схеми є висока щільність розміщення та ефективність з точки зору експлуатації. Водночас, вона дає відчуття одноманітності простору, має лінійний характер руху і часто не забезпечує належного рівня приватності та психологічного комфорту. На схемі чітко видно функціональне розділення житлових блоків, санітарно-побутових приміщень та рекреаційних елементів.

Галерейна схема передбачає розміщення житлових кімнат уздовж зовнішньої галереї. Такий підхід забезпечує кращу інсоляцію та вентиляцію приміщень, створює візуальне розширення простору і можливість активної взаємодії мешканців. На відміну від коридорної, ця схема має потенціал для більш відкритої і соціально орієнтованої архітектури. На схемі зображено однобічне розміщення кімнат та вертикальні комунікації, які виводять безпосередньо на відкриту галерею.

Іл. 4. Схема організації шкільного пансіону за планувальною структурою. [Схема авторки]

Авторкою статті запропонована «гурткова»: планувальна схема, яка враховує раціоналізм вже названих типів, однак має свої переваги; нею враховано дитячу психологію, комфортність та безпеку. Гурткова планувальна організація є найбільш прогресивним типом планувальної організації, що базується на створенні груп, або чарунок, невеликої місткості з декількох житлових кімнат навколо спільного простору, якій виконує функцію загальної вітальні, транзитного простору та місцем для занять і відпочинку. Така структура передбачає формування компактних соціальних одиниць, що покращує внутрішню комунікацію між мешканцями та створює атмосферу домашності. Гурткова схема може бути адаптована для невеликих груп і поєднувати в собі як житлові, так і допоміжні блоки. У схемі це чітко простежується: житлові кімнати розміщуються з доступом до спільної зони, що водночас виконує функцію рекреації та спілкування.

Таким чином, три типи архітектурно-планувальної організації місця проживання для школярів мають свої просторові, соціальні та експлуатаційні характеристики, які треба

враховувати під час проектування шкільного пансіону, залежно від масштабів, контингенту учнів, функціонального наповнення та бажаної моделі співжиття.

Головні висновки і перспективи використання результатів дослідження. У статті представлено систематизований підхід до типології шкільних пансіонів як нової форми житлово-освітнього середовища. Запропонована п'ятирівнева структура аналізу дає змогу комплексно розглядати функціонально-планувальну організацію даних об'єктів — від містобудівних аспектів до планувальних вирішень житлових блоків. Дослідження демонструє можливість гнучкого моделювання архітектурних рішень відповідно до контексту, завдань проектування та сценаріїв автономності. Результати можуть бути використані під час формування технічних завдань, розробки нових державних норм, а також у практиці архітектурного проектування шкільних комплексів із пансіонним проживанням. Надалі будуть розглянуті питання варіантів об'ємно-просторових вирішень та визначені засади формування архітектурно-планувальної організації шкільних пансіонів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16 січня 2020 року № 463-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 6. Ст. 41. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 07.04.2025).
2. Про затвердження Порядку проживання та утримання учнів у пансіонах закладів освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 лист. 2021 р. № 1131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1131-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.04.2025).
3. ДБН В.2.2-3:2018. Будинки і споруди. Заклади освіти. Зі зміною №1. *Будстандарт Online*. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=77080 (дата звернення: 07.06.2025).
4. Куцевич В. В. Архітектура громадських будівель і споруд в Україні на початку ХХІ ст. *Українська академія мистецтва*. 2010. Вип. 17. С. 251–262.
5. Куцевич В. В. Архітектурна типологія громадських будинків і споруд. Сучасні тенденції розвитку. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2014. Вип. 35. С. 376–384.
6. Проскуряков В. І., Шулдан Л. О. Архітектура шкільних будівель. Принципи удосконалення з урахуванням енергозаощаджування : навч. посіб. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. 244 с.
7. Наконечна А. Формування архітектурно-планувальної організації шкільних пансіонів на основі аналізу світового досвіду. *Збірник наукових праць «Українська академія мистецтва»*. 2024. Вип. 35. С. 56–66. DOI: <https://doi.org/10.32782/2411-3034-2024-35-6>.
8. Наконечна А. Класифікація шкільних комплексів із пансіонами: структура та особливості. *Вісник Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури*. 2025. Вип. 3. С. 40–48. DOI: <https://doi.org/10.32782/naoma-bulletin-2025-3-5>.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2020, January 16). Zakon Ukrainy «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu» № 463-IX [Law of Ukraine “On Complete General Secondary Education” No. 463-IX]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, (6), St. 41. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian].
2. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022, May 07). On the approval of the Procedure for accommodation and maintenance of students in boarding houses of educational institutions [Postanova]. Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1131-2021-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]

3. DBN V.2.2-3 (2018). Budynky i sporudy. Zaklady osvity. Zi zminoiu №1 [Educational Institutions]. *Budstandart Online* [Budstandart Online]. Retrieved from: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=77080 [in Ukrainian].
4. Kutsevykh, V. V. (2010). Arkhitektura hromadskykh budivel i sporud v Ukraini na pochatku XXI st. [rchitecture of public buildings and structures in Ukraine at the beginning of the XXI century]. *Ukrainska akademiia mystetstva*, (17), 251–262 [in Ukrainian].
5. Kutsevykh, V. V. (2014). Arkhitekturna typolohiia hromadskykh budynkiv i sporud [Architectural typology of public buildings and structures. Modern trends in development]. *Suchasni tendentsii rozvytku. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia*, (35), 376–384 [in Ukrainian].
6. Proskuriakov, V. I., & Shuldan, L. O. (2011). Arkhitektura shkilnykh budivel. Pryntsypy udoskonalennia z urakhuvanniam enerhozaooshchadzhuvannia [Architecture of school buildings. Principles of improvement taking into account energy saving] [Textbook]. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky [in Ukrainian].
7. Nakonechna, A. (2024). Formuvannia arkhitekturno-planuvalnoi orhanizatsii shkilnykh pansioniv na osnovi analizu svitovoho dosvidu [Formation of the Architectural and Planning Organization of School Boarding Houses on the Base of Analysis of Global Experience]. *Zbirnyk naukovykh prats «Ukrainska akademiia mystetstva»* [Collection of scientific works «Ukrainian Academy of Arts»], (35), 56–66. DOI: <https://doi.org/10.32782/2411-3034-2024-35-6> [in Ukrainian].
8. Nakonechna, A. (2025). Klasyfikatsiia shkilnykh kompleksiv iz pansionamy: struktura ta osoblyvosti [Classification of school complexes with boarding facilities: structure and peculiarities]. *Visnyk Natsionalnoi akademii obrazotvorchoho mystetstva i arkhitektury* [Bulletin of the National Academy of Fine Arts and Architecture], (3), 40–48. DOI <https://doi.org/10.32782/naoma-bulletin-2025-3-5> [in Ukrainian].

Подано до редакції 08.04.2025